

Ekonomi Notları

Türkiye’de Vadeli Dış Ticaret Kaynaklı İhracat Alacakları ve İthalat Borçlarından Oluşan Ticari Krediler: Veri Derleme Yöntemindeki Değişikliğe İlişkin Teknik Bir Değerlendirme

Serdar Erkılıç, Hakan Hüsnü Toprak, Eda Altuntaş Dursun, Yahya Kocakale

Sayı: 2021 - 03 | 19 Ağustos 2021

Özet

Bu çalışmada, vadeli dış ticaret kaynaklı ihracat alacakları ve ithalat borçlarından oluşan ticari kredi verilerinin kalitesinin artırılması amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından kullanılan veri derleme yönteminin firma düzeyinde doğrudan raporlama sistemi ile değiştirilmesi süreci ele alınmakta, örneklem seçiminde kullanılan yöntem ve zaman serilerinin üretilmesine dair ayrıntılar paylaşılmaktadır. Derlenen yeni veriler, ihracat alacaklarını yukarı yönlü, ithalat borçlarını ise aşağı yönlü etkilemiştir. Resmi istatistik üretiminde önemi giderek artan mikro veri kullanımı ve doğrudan raporlama yöntemi ile elde edilen veriler sonucu, Türkiye’nin ithalat borçlarının toplam ithalata oranı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortalama ve medyan değerlerine yakınsamıştır. Notta ayrıca, uluslararası metodolojiye uyum kapsamında menkul kıymetlerin sahiplik tanımında ve kısa vadeli dış borçlardaki yurt dışı yerleşiklerin mevduatlarının vade ayırımında yapılan değişikliklere ilişkin de bilgi verilmekte, söz konusu çalışmaların; Kısa Vadeli Dış Borç, Uluslararası Yatırım Pozisyonu, Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri, Türkiye Brüt Dış Borç Stoku ve Ödemeler Dengesi istatistiklerine etkileri özetlenmektedir.

Giriş

Uluslararası mal ve hizmet ticaretinde çeşitli ödeme şekilleri mevcuttur. Örneğin Türkiye’de, ihracat ve ithalatın peşin, mal mukabili, kabul kredili, akreditifli ve takas gibi çeşitli ödeme şekilleri bulunmakta, ödeme şekillerine göre ihracat ve ithalat değerleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Dış Ticaret İstatistikleri altında aylık olarak yayımlanmaktadır. Mal mukabili, kabul kredili ve vadeli akreditif, vadeli ihracat ve ithalatta en sık kullanılan ödeme şekilleridir.

Ticari kredi ve avanslar, vadeli ödeme şekilleri kullanılarak gerçekleştirilen uluslararası mal ve hizmet ticaretinden kaynaklanan varlık (ihracat alacakları) ve yükümlülükler (ithalat borçları) olarak tanımlanmaktadır (BPM6, 5.70, Dış Borç İstatistikleri Kılavuzu, 3.41). Ticari kredi ve avanslar, metodoloji açısından, yurt içi yerleşik şirket ile yurt dışı yerleşik şirket arasındaki ilişkinin niteliğine göre Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu (UYP) tablosunda “Finans Hesabı” altında “Doğrudan Yatırımlar” veya “Diğer Yatırımlar” başlıkları altında sınıflandırılmaktadır. Yurt dışında yerleşik şirket ile yurt içinde yerleşik şirket arasında doğrudan yatırım ilişkisi mevcut ise iki şirket arasında gerçekleşen mal ve hizmet ticaretinden kaynaklanan ticari kredi ve avans verisi “Doğrudan Yatırımlar” altında “Diğer Sermaye” olarak kayda alınmaktadır. Yurt içi yerleşik şirket ile yurt dışı yerleşik şirket arasında doğrudan yatırım ilişkisi bulunmadığı durumda ise ticari kredi ve avanslar “Diğer Yatırımlar” altında “Ticari Krediler (Varlık veya Yükümlülük)” olarak gösterilmektedir (BPM6, 6.26-27).

İhracat alacakları ve ithalat borçlarından oluşan ticari kredi verileri stok olarak Kısa Vadeli Dış Borç, Türkiye Brüt Dış Borç Stoku, UYP ve Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülüklerine, akım olarak ise Ödemeler Dengesi istatistiklerine yansıtılmaktadır.

Vadeli dış ticaret kaynaklı kredi kullanım ve geri ödeme bilgileri idari kayıtlardan doğrudan derlenememektedir. Bu nedenle, ticari kredilere ilişkin veriler uzun yıllardır dış ticaretin makro verilerine, banka raporlamalarına, karşı sektör verilerine ve geri ödemeler için ortalama vade varsayımına dayalı olarak hesaplanmaktadır. Söz konusu hesaplamaların bazı yanlışlıklara yol açabileceğine dair şüpheler zaman içerisinde belirginleşmiştir. Bu doğrultuda, bahse konu yanlışlıkların tespiti ve giderilmesine ilişkin çalışmalar TCMB ve TÜİK işbirliği ile başlatılmıştır.

Bu yanlışlıklar, üç farklı göstereye dair gözlemler çerçevesinde tespit edilmiştir. İlk olarak, Türkiye’nin toplam ithalatı, en yüksek değerine ulaştığı 2013 yılından itibaren azalmasına rağmen, ithalat borçları son yıllarda dikkat çekici bir artış göstermiştir.

İkinci olarak, gerek veri derleme gerekse çapraz veri kontrolleri amacıyla, resmi istatistik üretiminde mikro verilerden yoğun şekilde yararlanılmaya başlanmıştır. TCMB, “Döviz Pozisyonunu Etkileyen İşlemlerin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tarafından İzlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” uyarınca, 2018 yılından itibaren 15 milyon ABD doları ve üzeri yabancı para kredi riski bulunan firmalardan döviz risklerinin takibi amacıyla yabancı para borç ve alacaklarına ilişkin raporlama almaktadır. Türkiye’nin toplam ithalatının yaklaşık % 40’ını temsil eden bu firmaların raporladığı yurt dışı ticari borçların eski borç istatistiklerimizde yer alan değerlerin oldukça altında olduğu görülmüştür.

Son olarak, ülkelerin ticari kredi yükümlülüklerine bakıldığında, Türkiye’nin “İthalat Borçları/İthalat” oranının, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin oranlarının ortalama ve medyan değerlerine kıyasla, görece yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bu gözlemler çerçevesinde, 2020 yılında TCMB-TÜİK iş birliğinde, birçok ülkede yaygın olarak kullanılan doğrudan raporlama yöntemi ile firma seviyesinde veri derlenmesine yönelik bir çalışma başlatılmış, 2021 yılında bu çalışmanın saha uygulaması yapılmıştır.

Bu notta, birçok temel istatistiğe girdi teşkil eden ticari kredilerin mikro veri temelli derlenmesi amacıyla yürütülen doğrudan raporlama çalışması hakkında bilgi verilmekte, veri kaynağında yapılan iyileştirmelerin söz konusu istatistiklere yansımaları özetlenmektedir. Notta ayrıca diğer iki revizyon

hakkında da bilgi verilmektedir. Bunlardan ilki uluslararası metodolojiye uyum amacıyla menkul kıymetlerin sahiplik tanımında yapılan değişiklik, ikincisi ise yurt dışı yerleşiklerin mevduatlarının vade ayırım gösterimine ilişkin yapılan iyileştirme.

Eski Uygulama ve Tarihçesi

Ticari kredilerin zaman serisi incelendiğinde, ithalat borçları kaleminin Ödemeler Dengesi tablosunda 1984 yılından itibaren yer aldığı görülmektedir. Söz konusu ticari kredi yükümlülük kaleminin, bankacılık sisteminden elde edilen 1984-1991 arası yıllık verileri mevcuttur. 1992 yılından itibaren ise aylık ticari kredi verileri yayımlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde aylık veri, bankacılık sistemi ile eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü-DİE (TÜİK) dış ticaret verilerinden hesaplanmıştır. Banka raporlamalarına dayanan ticari kredi kullanım bilgileri ile TÜİK vadeli dış ticaret verileri, söz konusu ticari kredi kullanımlarını oluşturmakta iken, ticari kredi geri ödemeleri bankacılık sisteminden elde edilmiştir.

Kullanım ve geri ödeme bilgileri farklı kaynaklardan derlenen ticari kredilerin hesaplama yönteminde kullanılan varsayımlar zaman içinde güncellenmiştir. Örneğin, ithalatın önemli oranda düştüğü 1999 yılında ithalat borçları stokunda kayda değer bir artış gözlenmiştir. Bunun üzerine bankalar nezdinde yapılan bir çalışma neticesinde vadeli ithalat işlemlerinin, varsayımlarda kullanılan daha kısa vadeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, banka kayıtlarından alınan verilerin ticari kredi geri ödemelerini tam olarak yansıtmadığı, dolayısıyla ithalat borçları stokunun olması gerekenden daha fazla tahmin edildiği gözlenmiştir.

Söz konusu çalışma sonucunda, ticari kredi borçlarının ortalama üç ayda ödendiği varsayımını içerir yeni bir hesaplama yöntemine 1999 yılında geçilmiş, verilerde 1996-1999 dönemi için güncelleme yapılmıştır. Takip eden yıllarda ihracat ve ithalat yapan firmalar nezdinde anketler düzenlenerek ortalama geri ödeme vade varsayımının değişip değişmediği gözden geçirilmiştir. Anketlerde vade yapısının zaman içinde kayda değer bir değişim göstermediği tespit edilmiş, bu nedenle 1999 yılında benimsenen hesaplama yöntemi uzun yıllar boyunca kullanılmıştır.

Benzer bir çalışma, ihracat alacakları için 2015 ve 2016 yıllarında yapılmış, TCMB reeskont kredilerinin ortalama vade bilgileri de dikkate alınarak ticari kredi alacakları için ortalama geri ödeme vade varsayımı iki aydan altı aya çıkarılmıştır.

Bu yönteme dayanan ihracat alacakları aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$IA_t = IA_{t-1} + (X_{v,t} - \frac{1}{6} \sum_{i=1}^6 X_{v,t-i}) \quad (1)$$

Burada IA_t , t dönemindeki ihracat alacaklarını, $X_{v,t}$ t dönemindeki vadeli ihracatı ifade etmektedir. Vadeli ihracat TÜİK dış ticaret verilerindeki mal mukabili, kabul kredili ve akreditifli ödeme şekillerini kapsamaktadır.

İthalat alacaklarının hesabında ise şu formül kullanılmaktadır:

$$IB_t = IB_{t-1} + (M_{v,t} - \frac{1}{3} \sum_{i=1}^3 M_{v,t-i}) \quad (2)$$

+ Bankalardan raporlanan aylık ticari kredi kullanım tutarları
- Bankalardan raporlanan aylık ticari kredi geri ödeme tutarları

Burada IB_t , t dönemindeki ithalat borçlarını, $M_{v,t}$ ise t dönemindeki vadeli ithalatı ifade etmektedir. İhracat alacaklarından farklı olarak bu hesaplamada vade varsayımı sadece mal mukabili ithalat için yapılmaktadır. Kabul kredili ve akreditifli ödeme şekilleri için ise bankalardan elde edilen ticari kredi kullanım ve geri ödeme bilgileri üzerinden hesaplama yapılmaktadır.

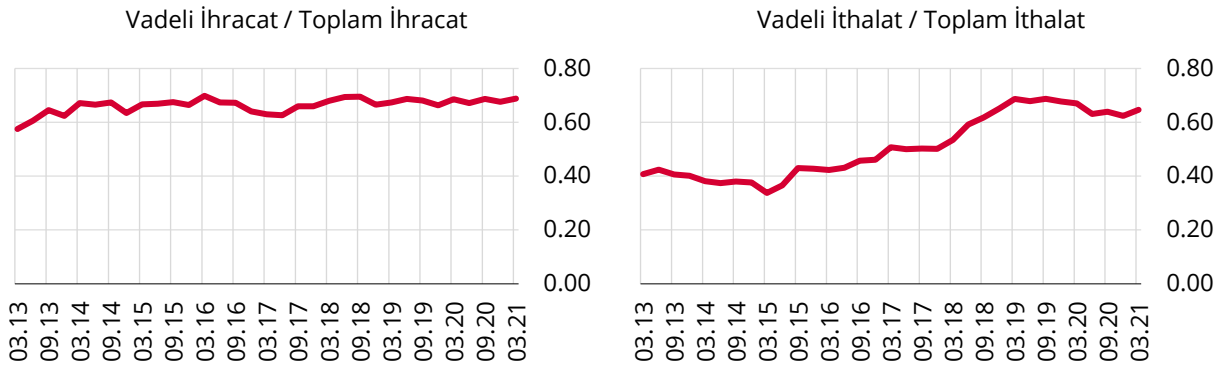
Yukarıdaki iki formülden de anlaşılacağı üzere, aylık ihracat ve ithalat ile mal mukabili, kabul kredili ve akreditifli ödemeden oluşan vadeli ihracat ve ithalat paylarının zaman içindeki seyri, ticari kredi alacak ve borçlarının temel belirleyicisi olmaktadır. İhracat alacaklarının tahsili ve ithalat borçlarının geri ödemelerine ilişkin kayıtlar bu formüllerde yer alan ortalama geri ödeme vade varsayımlarına göre istatistiklere yansıtılmaktadır.

Ticari Kredilerin Doğrudan Raporlama Yöntemiyle Derlenmesi Çalışması

Üretilen istatistiklerin güncel olması ve ekonomideki dinamikleri zamanlı bir şekilde yansıtabilmesi bütün ülkeler için önemlidir. Bu kapsamda, çeşitli kaynaklardan derlenen ödemeler dengesi ve dış borç istatistiklerindeki olası yanlışlıklar, uluslararası standartlarda yapılan güncellemeler, yeni veri setlerine erişim ve veri paylaşım teknolojilerindeki gelişim gibi çeşitli vesilelerle zaman içerisinde tespit edilebilmekte, söz konusu istatistikler uluslararası standartlara ve istatistiklerin revizyon politikasına uygun olarak güncellemeye tabi tutulabilmektedir. İthalat borçları ile ihracat alacaklarındaki gelişmeler de bu bakış açısıyla ayrıntılı olarak incelemeye tabi tutulmuş, özellikle son yıllarda bazı tutarsızlıklar tespit edilmiştir.

Dış Ticaret İstatistiklerine, Genel Ticaret Sistemi'ne geçiş yılı olan 2013'ten itibaren bakıldığında, vadeli ihracatın toplam ihracata oranında kayda değer bir değişim gözlenmezken, vadeli ithalatın toplam ithalata oranının % 40 seviyesinden % 65-70 seviyesine yükseldiği görülmektedir (Grafik 1).

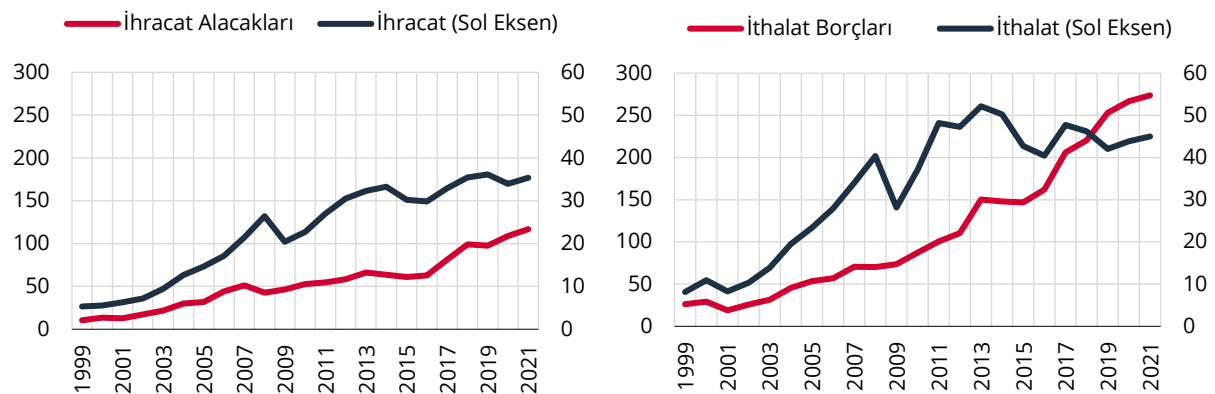
Grafik 1: Ödeme Şekillerine Göre Vadeli Dış Ticaretin Seyri

Kaynak: TÜİK.

İthalatın kompozisyonu ve yapısında belirgin bir yapısal değişim olmamasına karşın, vadeli ithalat gümrük beyanlarındaki bu artış ithalat borçlarına da artış yönlü yansımıştır. İthalat ile ithalat borçları ve ihracat ile ihracat alacakları arasındaki ilişkinin zaman içindeki gelişimine bakıldığında, ithalattaki son yıllardaki düşüşe karşın ithalat borçlarında yüksek bir artış görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 2: Dış Ticaret ve Ticari Krediler* (Milyar ABD Doları)

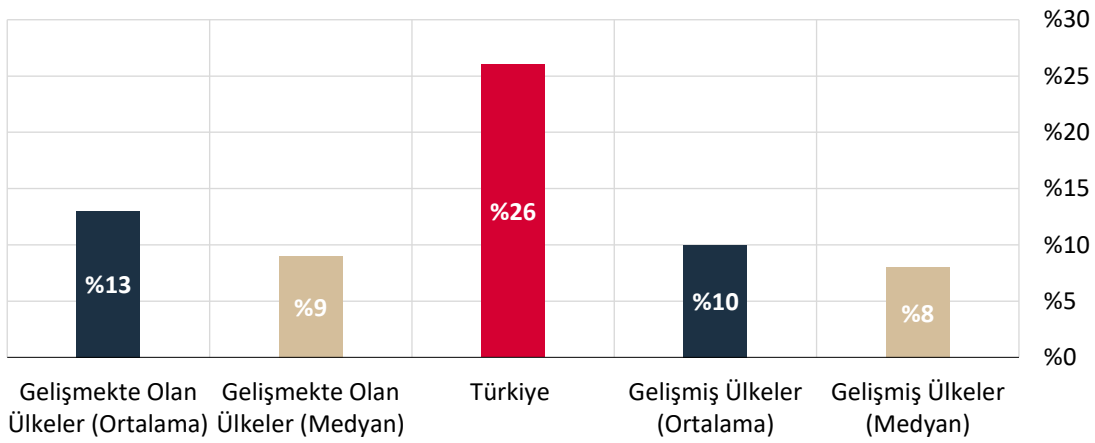
Kaynak: TÜİK, TCMB.

* Grafikteki veriler 2021Ç1 itibarıyla yıllıklandırılmıştır.

Diğer taraftan, TCMB 2018 yılından itibaren 15 milyon ABD doları ve üzeri yabancı para kredi riski bulunan firmalardan döviz pozisyonlarının takibi amacıyla yabancı para borç ve alacaklarına ilişkin raporlama almaktadır. Türkiye'nin toplam ithalatının yaklaşık % 40'ını temsil eden kurumsal firmaların raporladığı yurt dışı ticari borçların, doğrusal tümevarım yöntemiyle yapılan karşılaştırmada eski borç istatistiklerindeki ithalat borçları değerlerinin oldukça altında olduğu görülmüştür. Benzer bir kıyaslama yurt dışı ticari alacaklar için yapıldığında, eski UYP istatistiklerindeki verilere göre ihracat alacaklarının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Ticari kredi yükümlülüklerinin ithalatlarına oranı ülkeler arasında karşılaştırıldığında ise Türkiye'nin "İthalat Borçları/İthalat" oranının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortalama ve medyan değerlerinin oldukça üzerinde olduğu görülmektedir (Grafik 3). Gelişmekte olan ülkelerin 2020 yılı ortalaması % 13 ve medyan değeri % 9 düzeyinde iken, gelişmiş ülkelerin aynı oranları sırasıyla % 10 ve % 8 düzeyindedir. Türkiye'nin aynı dönemdeki ithalat borçlarının ithalata oranı ise % 26 düzeyindedir.

Grafik 3: İthalat Borçları / İthalat Oranları (2020)

Kaynak: TCMB, Dünya Bankası, IMF IFS.

Not: İthalat Borçları / İthalat oranlarının hesabında ithalat borçları için 2020 yılı dördüncü çeyrek itibarıyla ithalat borçları ve avansların bakiyesi, ithalat için ise ülkelerin 2020 yılı toplam ithalatları kullanılmıştır.

Gelişmiş ülkeler: ABD, Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Güney Kore, Hollanda, Hong Kong, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç, Portekiz, Singapur, Slovakya ve Yunanistan.

Gelişmekte olan ülkeler: Arjantin, Belarus, Brezilya, Bulgaristan, Çin, El Salvador, Endonezya, Fas, Filipinler, Guatemala, Güney Afrika, Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan, Kolombiya, Kosta Rika, Macaristan, Meksika, Mısır, Nikaragua, Pakistan, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Şili, Tayland, Türkiye ve Ürdün.

Ülke uygulamaları incelendiğinde, ticari kredi verilerinin Ödemeler Dengesi ve UYP kapsamında çok büyük oranda merkez bankaları tarafından yayımlandığı ve veri derleme yönteminin ağırlıklı "doğrudan raporlama" veya "anket" yöntemi olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Ticari Krediler, Ülke Uygulamaları

Ülke	Yayın Frekansı	Veriyi Yayımlayan Kurum	Veri Derleme Metodu
ABD	Çeyreklik	ABD Ekonomik Analiz Bürosu	Doğrudan Raporlama
Almanya	Aylık	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama
Avusturya	Aylık	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama
Belçika	Aylık	Merkez Bankası	Anket
Bulgaristan	Çeyreklik	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama
Çekya	Çeyreklik	Merkez Bankası	Anket
Endonezya	Aylık	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama
Fas	Çeyreklik	Fas Ulusal Döviz Ofisi	Anket
Fransa	Çeyreklik/Yıllık	Merkez Bankası	Anket
Güney Afrika	Yıllık	Merkez Bankası	Anket
Hollanda	Aylık	Merkez Bankası	Ekonometrik Model
İsveç	Aylık	İstatistik Ofisi	Doğrudan Raporlama
İtalya	Aylık	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama ve İdari Kayıt
Japonya	Çeyreklik	Merkez Bankası	Anket
Kore	Yıllık	Merkez Bankası	Anket
Kosta Rika	Çeyreklik	Merkez Bankası	Anket
Malezya	Çeyreklik	İstatistik Kurumu	Anket
Meksika	Çeyreklik	Merkez Bankası	Anket
Polonya	Aylık/Çeyreklik	Merkez Bankası	Anket
Portekiz	Çeyreklik	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama
Romanya	Aylık	Merkez Bankası	Bankacılık Sistemi ve İdari Kayıt
Şili	Çeyreklik	Merkez Bankası	Doğrudan Raporlama ve İdari Kayıt
Tayland	Yıllık	Merkez Bankası	Anket
Türkiye	Aylık	Merkez Bankası	Bankacılık Sistemi ve İdari Kayıt
Yunanistan	Yıllık	Merkez Bankası	Anket

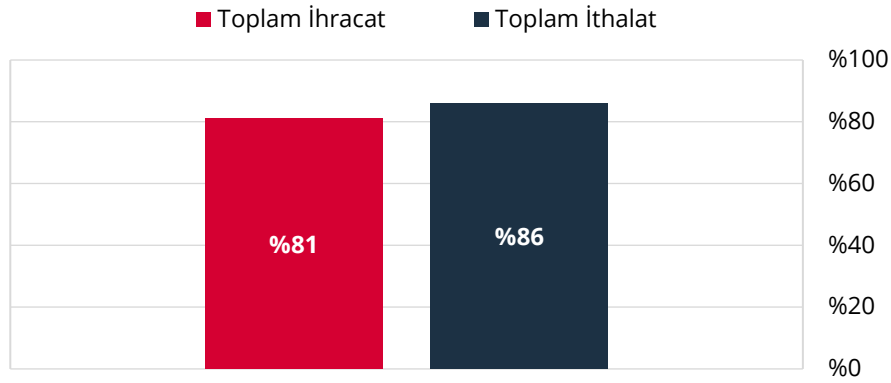
Kaynak: Eurostat, IMF, Ülkelerin Merkez Bankaları ve İstatistik Kurumları.

Veri ve Yöntem

Bir önceki bölümde değinilen olası yanlışlıklar ve diğer ülke uygulamaları, Türkiye'nin dış ticaret kaynaklı ihracat alacakları ve ithalat borçlarının derlenmesinde daha nitelikli ve kapsamlı bir veri kaynağının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Bu amaçla, TCMB-TÜİK işbirliğinde firmaların dış ticaret kaynaklı ticari borç ve alacaklarını tespit için 2020 yılında teknik çalışmalar başlatılmıştır. TCMB tarafından çerçevesi oluşturulan ve TÜİK tarafından 2021 yılında saha uygulamaları yürütülen doğrudan raporlama çalışması ile ihracat alacaklısı ve ithalat borçlusunu firmalardan alacak ve borcun tutarı, döviz kompozisyonu, vadesi ve avans bilgileri mikro düzeyde derlenmeye başlanmıştır.

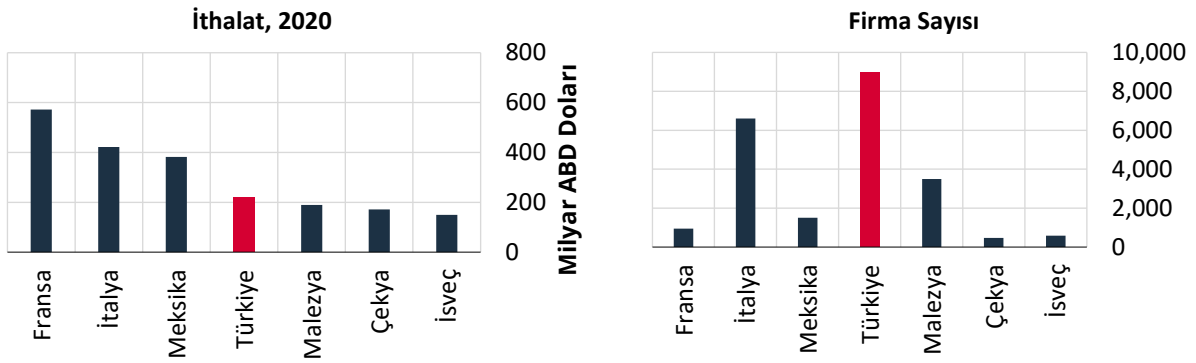
Ticari krediler doğrudan raporlamasının pilot çalışması ilk defa 2020 IV. Çeyrek dönemi için gerçekleştirilmiştir. 2021 I. Çeyrek dönemi için ise daha geniş bir örneklem ile çalışma yapılmıştır. Gelecek dönemler için de bu çalışma düzenli olarak devam edecektir.

Örneklem seçimi ve araştırmanın temsil oranının belirlenmesinde, firmaların vadeli ithalat ve ihracat değerleri büyükten küçüğe doğru sıralanmış ve minimum % 80 (eşik değer sınırı) temsiliyet oranına göre firmalar seçilmiştir. 2021Ç1 araştırması 8.971 firmaya uygulanmıştır. Yaklaşık % 99 cevaplılık oranı ile 8.869 firmadan veri derlenmiştir. 2021Ç2-Ç3-Ç4 dönemi çalışmalarında da bu firma örneklemini kullanılacaktır. 2021Ç1 örneklemini toplam ihracatın % 81'ini, ithalatın ise % 86'sını temsil etmektedir (Grafik 4).

Grafik 4: Araştırmanın Temsil Oranı

Kaynak: TÜİK.

Seçilmiş ülkelerin ticari kredi verileri için yaptıkları doğrudan raporlama ve anketlerdeki firma sayıları ve toplam ithalat büyüklüğü dikkate alındığında, Türkiye bu çalışma ile ticari krediler anketini en yüksek örneklem sayısı ile yapan ülkelerden biri olmuştur (Grafik 5).

Grafik 5: Seçilmiş Ülkelerin İthalat Değerleri ve Ticari Kredi Anketi Yaptıkları Firma Sayıları

Kaynak: TCMB, Eurostat ve Ülkelerin Merkez Bankası ve İstatistik Kurumları.

Tümevarım ve Geçmiş Zaman Serilerinin Üretilmesi

İstatistiklerde seri kırılmaları birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Örneğin, verinin detaylarına hakim olmayan kullanıcılar istatistiksel nedenlerle ortaya çıkan kırılmaları ekonomik nedenlere bağlayabilir. Seri kırılmaları veri setlerinin bilgi değerini de azaltabilmektedir. Büyüme oranları gibi temel makroekonomik göstergeler ve mevsimsellikten arındırılmış serilerde oluşan metodolojik kırılmalar, bu verilerle yapılan iktisadi ve istatistiksel analizlerin açıklayıcı gücünü sınırlandırabilmektedir. Bu tür kırılmaların ardından serilerin yeniden doğru bir analiz yapacak uzunluğa ulaşması için uzun süreler gerekebilir (Gatto, 2006). Bu nedenle, yeni üretilen serilerin geriye doğru uzatılması, verilerin raporlandığı uluslararası kuruluşlarca da (OECD, Eurostat, BIS, IMF vd.) tavsiye edilmektedir.

Bu kapsamda doğrudan raporlama araştırması ile elde edilen ticari kredi borç ve alacak verileri öncelikle tam kapsayıcılık sağlayacak şekilde tümevarım yöntemiyle genişletilmiş, daha sonra da girdi oluşturdukları istatistiklere geriye dönük olarak yansıtılabilmeleri için geçmiş zaman serileri üretilmiştir. Tümevarım ve zaman serilerinin üretiminde takip edilen aşamalar aşağıda özetlenmiştir.

2021 yılı birinci çeyreği için yapılan ankette kapsanan firmalar Türkiye'nin toplam ihracatının % 81'ini, ithalatının ise % 86'sını temsil etmektedir. Ankette kapsamayan ihracat için %19, ithalat içinse %14 oranındaki firmaların anket kapsamındaki firmalara benzer şekilde ticari kredi kullandıkları

varsayılırsa, anket sonucu elde edilen ticari kredi stoklarının basit doğrusal oranla 1/0,81 ve 1/0,86 oranları ile genişletilmesi gerekmektedir.

Basit doğrusal oranla tümevarım işlemi yerine daha ayrıntılı bir çalışma yapılmıştır. TÜİK tarafından araştırma kapsamındaki firmaların NACE Rev.2 (Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması) bilgileri kullanılarak ikili sektör düzeyinde ortalama ihracat alacakları/ihracat ve ithalat borçları/ithalat oranları hesaplanmıştır. NACE sınıflamasının ikili kodları esas alınarak her sektör kendi içinde bu oranlar kullanılarak %100'e tamamlanmıştır. Böylece, doğrudan raporlama sonuçları ikili sektör seviyesinde genişletilerek, Türkiye'nin 2021Ç1 için toplam ihracat alacakları ve ithalat borçları tutarları elde edilmiştir.

Yine 2021Ç1 ikili sektör seviyesindeki oranlar kullanılarak, ticari kredi stoklarının zaman serileri oluşturulmuştur. İhracat alacakları için kullanılan formül aşağıdaki gibi olup, ithalat borçları için de aynı yöntem izlenmiştir:

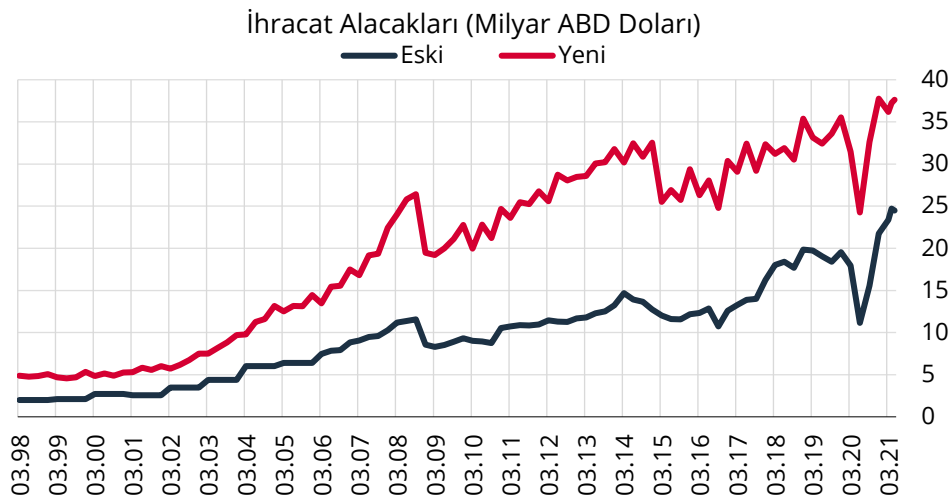
$$IA_t = \sum_{i=1}^N (k_i \times (X_{i,t} + X_{i,t-1} + X_{i,t-2})) \quad (3)$$

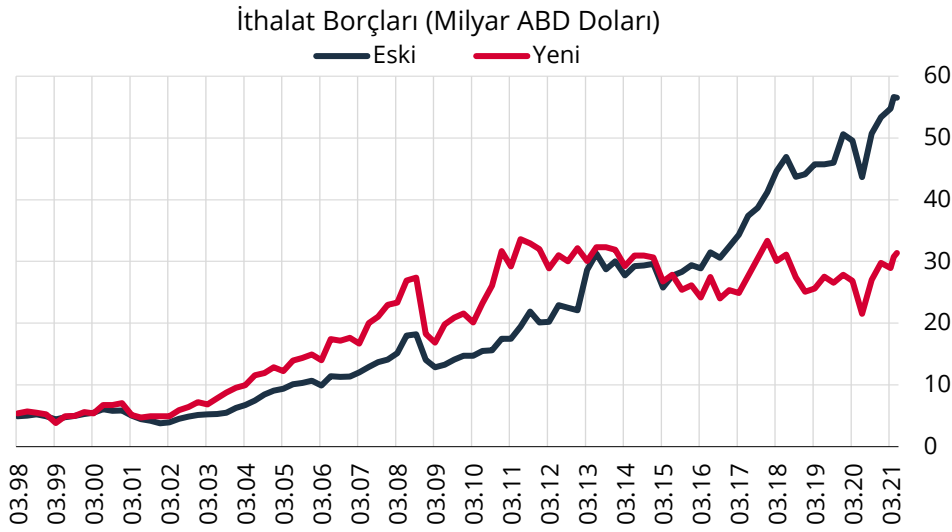
Burada, IA_t t dönemindeki ihracat alacağını, k_i i sektörünün 2021Ç1 dönemindeki ihracat alacaklarının çeyreklik ihracata oranını, $X_{i,t}$ ise i sektörünün t dönemindeki toplam ihracatını ifade etmektedir.

Bu formüllerle elde edilen sektör stoklarının toplulaştırılması ile Türkiye'nin ihracat alacakları ve ithalat borçları zaman serileri 2009-2020 yılları için elde edilmiştir. 2009 öncesi için ise firmaların iş kayıtlarında sektör bilgileri mevcut olmadığından toplam ihracat ve ithalat üzerinden hesaplamalar aynı yöntemle geriye götürülmüştür.

Yeni çalışma sonucunda hesaplanan ticari krediler eski veriler ile karşılaştırıldığında, 2021 Mayıs ayı itibarıyla ihracat alacakları 13,1 milyar ABD doları artarak 24,5 milyar ABD dolarından 37,6 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Grafik 6a). İthalat borçları ise 25,1 milyar ABD doları azalarak 56,5 milyar ABD dolarından 31,4 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik 6b).

Grafik 6a. Eski ve Yeni İhracat Alacakları Serisi

Grafik 6b: Eski ve Yeni İthalat Borçları Serisi

Kaynak: TCMB ve TÜİK.

Borç İstatistiklerini Etkileyen Diğer Çalışmalar

Vadeli dış ticaret işlemlerinden kaynaklanan ticari kredilerin firmalardan doğrudan raporlama yoluyla derlenmesi çalışması ile birlikte iki başlıkta yapılan iyileştirme de borç istatistiklerini etkilemektedir.

Bunlardan ilki, menkul kıymetlerin sahiplik tanımında uluslararası metodolojiye uyum çalışmasıdır. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), Avrupa Merkez Bankası (ECB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından hazırlanan Menkul Kıymet İstatistikleri El Kitabı'na uyum kapsamında, menkul kıymet istatistiklerinde menkul kıymeti elinde tutan bilgilerinin "yasal sahiplik" yerine "ekonomik sahiplik" esasına göre derlenmesine geçilmektedir. Örneğin, bir bankanın sahipliğindeki menkul kıymet (Eurobond, DİBS) yurt dışı yerleşik ile repo veya ödünç verme işlemi sonucu el değiştirdiğinde, eski uygulamada DİBS'ler için yasal sahiplik Eurobond'lar için ekonomik sahiplik esas alınmakta iken, yeni uygulamada DİBS'ler için de ekonomik sahiplik esas alınmaya başlanmıştır. Bir menkul kıymetin ekonomik sahibi ise tüm risk ve faydaları taşıyan taraf olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni tanım ve uygulama gereği, repo yoluyla sağlanan yurt dışı kaynaklar ve fonlar, banka için kredi yükümlülüğü olarak kaydedilmektedir. Repo konusu menkul kıymetler ise bankanın ekonomik sahipliğinde kalmaya devam etmektedir.

Diğer iyileştirme ise, yurt dışı yerleşiklerin Türkiye'deki mevduatlarının kısa ve uzun vade ayrımının yapılmasına ilişkindir. Eski uygulamada, yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin yurt içinde yerleşik bankalardaki döviz ve TL mevduatlarının tamamının kısa vadeli olduğu varsayılmaktadır. Ancak, söz konusu mevduat yükümlülükleri için banka mizan verilerinde 1 yıla kadar ve 1 yılın üstünde olmak üzere vadeye göre ayırım olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede, eski tablodaki mevduat kalemlerinin kısa ve uzun vadeli olarak ayrıştırılması banka mizan bilgileri çerçevesinde yapılmıştır. Çalışma sonucu, uzun vadeli mevduat tutarları Kısa Vadeli Dış Borç tablosundan çıkarılmıştır.

Revizyonların İstatistiklere Etkisi

Ticari krediler çalışması, menkul kıymetlerin sahiplik tanımında uluslararası metodolojiye uyum ve yurt dışı yerleşiklerin mevduatlarında kısa ve uzun vade ayrımı yapılması sonucu gerçekleşen güncellemelere bağlı olarak, Mayıs 2021 itibarıyla, Kısa Vadeli Dış Borç Stoku'nda toplam 25,7 milyar ABD doları azalma olmuştur. Bu kapsamda, Kısa Vadeli Dış Borç Stoku 144,9 milyar ABD doları iken, revizyon sonrası 119,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

Alt kalemler itibarıyla incelendiğinde, repo yoluyla sağlanan fonlardaki güncelleme sonrası bankalar altında yer alan “Krediler” kalemi 4,6 milyar ABD doları artmış, yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin yurt içinde yerleşik bankalardaki uzun vadeli döviz mevduatlarının ayrıştırılması sonucu “Döviz Tevdiat Hesabı ve TL cinsinden Mevduat” kalemi 5,1 milyar ABD doları azalmış ve ticari kredilerdeki revizyon sonrası diğer sektörler altında yer alan “İthalat Borçları” kalemi 25,1 milyar ABD doları azalış göstermiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Kısa Vadeli Dış Borç Stoku (Milyon ABD Doları)

SEKTÖRE GÖRE	ESKİ (2021 Mayıs)	YENİ (2021 Mayıs)	FARK
MERKEZ BANKASI	23.621	23.621	
MUHABİR AÇIKLARI	0	0	
MEVDUAT	23.621	23.621	
GENEL YÖNETİM (**)	0	0	
BANKALAR	59.158	58.621	-537
KREDİLER	8.581	13.157	4.576
DÖVİZ TEVDİAT HESABI	20.724	15.967	-4.757
BANKA MEVDUATI	14.293	14.293	
TL CİNSİNDEN MEVDUAT	15.560	15.204	-356
DİĞER SEKTÖRLER	62.093	36.952	-25.141
TİCARİ KREDİLER	59.172	34.031	-25.141
İTHALAT BORÇLARI	56.507	31.366	-25.141
PREFİNANSMAN VE PEŞİN İHRACAT	2.665	2.665	
DİĞER KREDİLER	2.921	2.921	
KAMU	0	0	
ÖZEL	2.921	2.921	
TOPLAM	144.872	119.194	-25.678

ENSTRÜMANA GÖRE	ESKİ (2021 Mayıs)	YENİ (2021 Mayıs)	FARK
Krediler	11.502	16.078	4.576
Mevduat	50.577	45.464	-5.113
Ticari Krediler	59.172	34.031	-25.141
Hazine-Eurobond	0	0	0
Merkez Bankası	23.621	23.621	0
TOPLAM	144.872	119.194	-25.678

Kaynak: TCMB.

Revizyonların UYP üzerindeki etkileri ise Tablo 3'te gösterilmiştir. UYP varlıklar tarafında, menkul kıymetlerin sahiplik tanımında uluslararası metodolojiye uyum sonrası bankalarca ters repo yoluyla verilen kredilerde 0,8 milyar ABD doları artış, ticari kredi verilerindeki güncelleme sonrası ise diğer sektörlerin varlıklarında 13,1 milyar ABD doları artış olmuştur.

UYP'nin yükümlülükler tarafında ise menkul kıymetlerin sahiplik tanımında uluslararası metodolojiye uyum sonucu portföy yatırımlarında yaklaşık 1,9 milyar ABD doları azalış, kısa vadeli kredilerde 4,6 milyar ABD doları ve uzun vadeli kredilerde 2,9 milyar ABD doları olmak üzere toplam 7,5 milyar ABD doları artış gerçekleşmiştir. Kısa vadeli ticari kredi yükümlülükleri ise 25,1 milyar ABD doları azalmıştır.

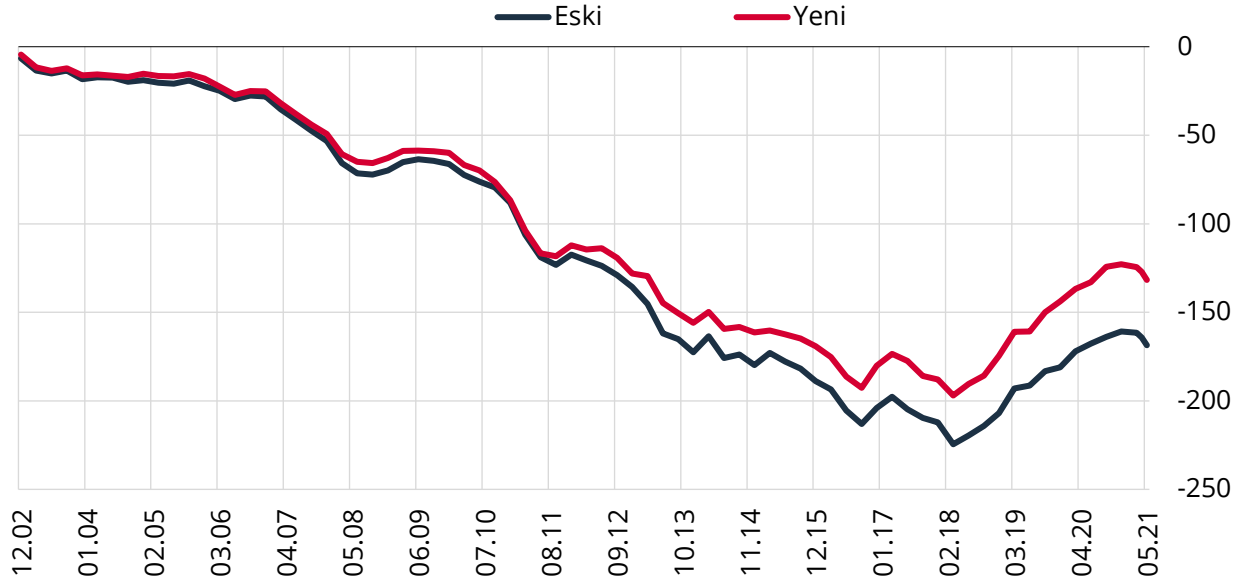
Revizyonlar sonucu UYP varlıkları 254,2 milyar ABD dolarından 268,2 milyar ABD dolarına yükselmiş, yükümlülükler ise 582,0 milyar ABD dolarından 562,4 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Varlık ve yükümlülüklerdeki değişimler sonucu net UYP açığı 33,6 milyar ABD doları azalarak 327,8 milyar ABD dolarından 294,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Uluslararası Yatırım Pozisyonu (Milyon ABD Doları)

		ESKİ (2021 Mayıs)	YENİ (2021 Mayıs)	FARK
UYP, net		-327.766	-294.199	33.567
A.	Varlıklar	254.238	268.189	13.951
3.	Diğer yatırımlar			
3.3	Krediler			
3.3.2	Bankalar			
3.3.2.1	Kısa Vade	1.773	2.572	799
3.3.2.2	Uzun Vade			
3.4	Ticari Krediler			
3.4.1	Diğer Sektörler	24.468	37.620	13.152
B.	Yükümlülükler	582.004	562.388	-19.616
2.	Portföy yatırımları			
2.2	Borç senetleri			
2.2.2	Genel Hükümet			
2.2.2.1	Yurt İçi (DİBS)	7.532	5.604	-1.928
2.2.2.2	Yurt Dışı (Eurobond)	46.434	46.434	
3.	Diğer yatırımlar			
3.2	Krediler			
3.2.2	Bankalar			
3.2.2.1	Kısa Vade	8.131	12.707	4.576
3.2.2.2	Uzun Vade	57.418	60.295	2.877
3.3	Ticari Krediler			
3.3.1	Diğer Sektörler			
3.3.1.1	Kısa Vade	59.172	34.031	-25.141
3.3.1.2	Uzun Vade			

Kaynak: TCMB.

Ticari krediler revizyonunun etkilediği bir başka istatistik olan Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri tablosunda, ihracat alacakları ve ithalat borçlarının yabancı para cinsinden tutarları yer almaktadır. Söz konusu kalemlerdeki güncellemeler sonrası, Mayıs 2021 itibarıyla firmaların net döviz pozisyonu açığı 37,0 milyar ABD doları azalarak 168,6 milyar ABD dolarından 131,6 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik 7). Kısa vadeli net döviz pozisyonu fazlası ise 37,0 milyar ABD doları artarak 19,8 milyar ABD dolarından 56,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Grafik 7: Finans Dışı Kesimin Döviz Varlık ve Yükümlülükleri (Milyar ABD Doları)

Kaynak: TCMB.

Kısa Vadeli Dış Borç verilerinin girdi oluşturduğu Türkiye Brüt Dış Borç Stoku'nun, ticari krediler güncellemesi nedeniyle azalış yönlü, menkul kıymetlerin sahiplik tanımında yapılan uyum nedeniyle artış yönlü olmak üzere nette azalış yönlü etkilenmesi beklenmektedir.

İhracat alacakları ve ithalat borçları stok verilerinin revizyonu ile menkul kıymetlerde ekonomik-yasal sahiplik değişikliğinin yapılması sonrası Ödemeler Dengesi "Portföy Yatırımları", "Diğer Yatırımlar" altındaki ticari krediler ve nakdi krediler kalemleri etkilenmektedir. İhracat alacakları stokunun artması sonucu ödemeler dengesinde ticari kredi net varlık edinimi kalemi artış göstermekte, ithalat borçları stokunun azalması sonucu ise ticari krediler net yükümlülük oluşumu kalemi azalmaktadır.

Bankaların yurt dışı yerleşiklerle menkul kıymetler (Eurobond, DİBS vb.) üzerinden yaptıkları repo işlemleri yoluyla sağladıkları kaynakların dikkate alındığı revizyonun, Ödemeler Dengesi tablosunda portföy yatırımları ile diğer yatırımlar altında bankaların kısa vadeli kredi akımları arasında gösterim yeri değişikliği olarak yansımaları beklenmektedir.

Üç başlıkta yapılan revizyonların yön itibarıyla istatistiklere yansımaları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4: Revizyonların İstatistiklere Etkileri

İstatistik Adı	Revizyon Başlıkları			Toplam Etki
	1. Menkul Kıymetlerin Sahiplik Tanımında Uluslararası Metodolojiye Uyum	2. Yurt Dışı Yerleşiklerin Mevduatlarında Kısa ve Uzun Vade Ayrımı Yapılması	3. Ticari Kredilerin Doğrudan Raporlama ile Derlenmesi Çalışması	
Kısa Vadeli Dış Borç	Artış (Bankalar/Krediler, repo kaynaklı)	Azalış (Bankalar/Mevduat)	Azalış (Diğer Sektörler/İthalat Borçları)	Azalış (İthalat borçlarındaki azalış kaynaklı)
Uluslararası Yatırım Pozisyonu	Artış (Varlıklar/Diğer yatırımlar/Krediler/Bankalar, ters-repo kaynaklı) Artış (Yükümlülükler/Diğer yatırımlar/Krediler/Bankalar, repo kaynaklı) Azalış (Yükümlülükler/Portföy yatırımları/Borç senetleri/Genel Hükümet/Yurt İçi, DİBS stoku azalışı kaynaklı)	Etkisi yok (Kısa ve uzun vade arasında yer değişikliği)	Artış (Varlıklar/Diğer yatırımlar/Ticari krediler-İhracat alacakları) Azalış (Yükümlülükler/Diğer yatırımlar/Ticari krediler-İthalat borçları)	Azalış (Net UYP'de iyileşme)
Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri			Artış (Varlıklar/İhracat alacakları) Azalış (Yükümlülükler/İthalat borçları)	Azalış (Net döviz pozisyon açığında iyileşme)
Türkiye Brüt Dış Borç Stoku	Artış (Bankalar/Krediler, repo kaynaklı)	Etkisi yok (Kısa ve uzun vade arasında yer değişikliği)	Azalış (Diğer Sektörler/İthalat Borçları)	Azalış (İthalat borçlarındaki azalış kaynaklı)
Ödemeler Dengesi	Etkisi yok (Portföy yatırımları ile diğer yatırımlar arasında gösterim yer değişikliği)		Artış (Finans Hesabı/Diğer yatırımlar/Ticari krediler/Net varlık edinimi) Azalış (Finans Hesabı/Diğer yatırımlar/Ticari krediler/Net yükümlülük oluşumu)	Azalış (Ticari kredilerde net yükümlülük azalışı)

Kaynak: TCMB.

Sonuç

Bu çalışmada firmalardan doğrudan raporlama ile elde edilen mikro veriler ile ticari kredilerin derleme yönteminde yapılan iyileştirmeler hakkında bilgilendirme yapılmış, eski ve yeni metodoloji arasındaki farklar ve yöntemsel detaylar paylaşılmıştır. Ayrıca, menkul kıymetlerin sahiplik tanımında uluslararası metodolojiye uyum kapsamında yapılan revizyon ve yurt dışı yerleşiklerin mevduatlarında kısa ve uzun vade ayrımı yapılarak uzun vadeli mevduatların Kısa Vadeli Dış Borç kapsamından çıkarılmasına ilişkin değişiklikler analiz edilmiştir.

Yapılan üç revizyonun istatistikler üzerindeki etkileri 2021 Mayıs itibarıyla karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Buna göre, Mayıs 2021 itibarıyla; Kısa Vadeli Dış Borç 25,7 milyar ABD doları azalarak 144,9 milyar ABD dolarından 119,2 milyar ABD dolarına; Firmaların Net Döviz Pozisyon Açığı 37,0 milyar ABD doları azalarak 168,6 milyar ABD dolarından 131,6 milyar ABD dolarına; Net Uluslararası Yatırım Pozisyonu açığı ise 33,6 milyar ABD doları azalarak 327,8 milyar ABD dolarından 294,2 milyar ABD dolarına gerilemiştir.

Kaynakça

BIS-ECB-IMF, Menkul Kıymet İstatistikleri El Kitabı, 2015.

Gatto, R. (2006), Series Revision and Seasonal Adjustment of Short Time Series in Presence of a Major Methodological Break. Conference on Seasonality, Seasonal Adjustment and Their Implications for Short-Term Analysis and Forecasting.

IMF, Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu 6.El Kitabı (BPM6), 2009.

IMF, Dış Borç İstatistikleri Kılavuzu, 2013.

TCMB, 2021. Kutu 2.5.Kısa Vadeli Dış Borç İstatistiklerinde Olası Yanlılıklar, 2021-III Enflasyon Raporu.